

ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

О.В. НІКУЛОЧКІНА

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Останнім часом на сторінках педагогічних часописів зустрічаються публікації щодо інтернет-адикції молодших школярів. У психолого-педагогічній літературі означене поняття з'явилося недавно, хоча все частіше зустрічаємо аналіз його сутності, спостерігаємо намагання вчених, методистів і вчителів охарактеризувати зміст, окреслити напрями ефективної діяльності всіх учасників освітнього процесу щодо викорінювання цього негативного явища.

Звернемося до словників.

У педагогічних словниках трактування поняття «інтернет-адикція» відсутнє.

Психологічні словники дають таке визначення поняття «адикція» – 1) стимулятор, за допомогою якого людина намагається впоратися зі станом психологічного дискомфорту [2, с. 15], 2) синонім до словосполучення «адитивна поведінка» – особливий тип форм деструктивної поведінки, які виражаються прагненням до відходу від реальності за допомогою спеціальної зміни свого психічного стану [1, с. 23].

Отже, інтернет-адикція (Internet Addiction Disorder – термін, запропонований американським психіатром А. Голдбергом у 1995 р.), за визначенням М.І. Дрепи, це різновид технологічних залежностей, що виявляється у зміщенні цілей особистості у віртуальну реальність для заповнення відсутніх сфер реального життя [5, с. 10].

Сьогодні дослідники намагаються виокремити складові інтернет-адикції, описати її зміст. Наприклад, О.Є. Войскунський [4] виділяє такі види залежності від Інтернету: обесивна пристрасть до роботи з комп'ютером (ігри, програмування, інші види діяльності); компульсивна навігація по WWW, пошук у віддалених базах даних; патологічна прихильність до азартних ігор, онлайн-аукціонів або електронних покупок; залежність від соціальних застосувань Інтернету (спілкування в чатах, групових іграх, телеконференціях тощо); залежність від «кіберсексу».

Розвиток інформаційного суспільства зумовило створення відповідного середовища, яке разом із природним, географічним, соціокультурним й іншими відіграє значну роль у житті сучасної людини. Це середовище дістало назву інформаційного. Останнім часом психологи дедалі частіше наголошують на впливі Всесвітньої мережі та проявах інтернет-адикції вже в молодшому шкільному віці.

Саме тому з метою виявлення учнів школи I ступеня, залежних від Інтернету, було проведено дослідження впливу інтернет-середовища на особистість молодшого школяра (О.В. Нікулочкіна, О.В. Петрик).

Відомо, що інтернет-середовище є складовою інформаційного середовища, дослідження якого представляє чималий інтерес для психологів, педагогів, соціологів, медиків, інших фахівців, що професійно вивчають людину.

За тлумачним словником російської мови, середовище – це: 1) речовина, що заповнює певний простір і володіє певними властивостями; 2) сукупність природних або соціальних умов, у яких протікає життєдіяльність якого-небудь організму; 3) сукупність людей, пов'язаних спільністю соціально-побутових умов існування, спільністю професії, занять [11, с. 586].

Отже, інтернет-середовище – це не тільки взаємопов'язані комп'ютери і комп'ютерні мережі, але й люди, що перебувають у цьому середовищі разом з продуктами їх активності – повідомленнями (через електронну пошту, чати, теле-, відеоконференції тощо), особистими веб-сторінками, різноманітними записами (текстовими, звуковими, образотворчими, мультимодальними тощо), каталогами й архівами, навігаційними маршрутами, комп'ютерними вірусами. Інтернет усвідомлюється нами як особливе комунікативне середовище, що забезпечує спілкування різних категорій людей за допомогою комп'ютера й комп'ютерних мереж, а не просто нова комп'ютерна технологія.

Для інтернет-середовища притаманна сукупність певних властивостей. Серед них – можливість одночасної комунікації будь-якої кількості осіб, застосування специфічних засобів мультимедіа, баз даних, автоматизація (наявність програмного забезпечення), незалежність від місця розташування тощо [6].

Над дослідженням проблем впливу Інтернет-середовища на особистість людини та запобігання інтернет-залежності працюють вітчизняні науковці: Т.М. Вакуліч [3], Л.Ф. Компанцева [7], О.С. Кущенко [8], І.В. Пиголенко [9], В.В. Посохова [10], В.М. Фатунова [12] та ін.

Аналіз робіт зазначених авторів показує, що теоретико-методологічні уявлення про феномени «інтернет-середовище», «інтернет-адикція» концептуально не скоординовані. Особливо помітною є відсутність наукових праць щодо його впливу на особистість молодшого школяра.

Для встановлення факту наявності чи відсутності такого впливу було проведено анкетування 257 учнів четвертого класу, серед яких 135 – учні шкіл м. Запоріжжя, 41 – учні селищ міського типу, 81 – сільських шкіл.

Перед респондентами було поставлено низку питань, зокрема щодо наявності комп'ютера вдома, вміння працювати в Інтернеті, часу та мети перебування у Всесвітній мережі тощо.

Результати анкетного опитування узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

**Результати анкетного опитування учнів четвертих класів
Запорізької області**

Місце проживання	Кількість респондентів за гендерними ознаками		Разом	Наявність комп'ютера вдома		Уміння працювати в Інтернеті			Хто вперше познайомив з комп'ютером		
	Дівчат	Хлопців		Є	Немає	Так	Ні	Ні, але дуже хочу	Батьки	Родичі, друзі	Учитель
Місто	84	51	135	126	9	72	23	40	52	12	8
СМТ	21	20	41	25	16	15	12	14	15	23	3
Село	38	43	81	16	65	9	61	11	1	15	15
Разом	143	114	257	167	90	96	96	65	68	50	26

Як засвідчують результати, представлені в табл. 1, 64% випускників початкової школи мають вдома комп'ютер, серед них – 93 % учнів шкіл м. Запоріжжя, 61 % – селищ міського типу, 20 % – учні сільських шкіл.

Тільки 37 % молодших школярів, на їх думку, уміють користуватися Інтернетом. 63 % респондентів не вміють працювати у Всесвітній мережі, але більшість із них (68 %) дуже хочуть навчитися. Констатуємо суттєву залежність інтернет-користування від місця проживання школярів. Якщо в місті частка користувачів Інтернету серед учнів молодшого шкільного віку становить 53% від загальної кількості опитаних, то в СМТ і сільській місцевості вона зменшується відповідно до 36 % і 11%.

Під час анкетування ми звернулися до вчителів початкових класів із проханням зазначити рівень навчальних досягнень молодших школярів з предметів інваріантної складової навчального плану. Порівняльний аналіз успішності учнів з умінням працювати в мережі показав відсутність залежності між цими показниками: певною мірою володіють інтернет-технологіями як діти з високим або достатнім рівнями, так і з низьким або середнім.

Корисну інформацію одержали з відповідей учнів четвертих класів стосовно мети, з якою вони бувають в Інтернеті. Так, 65 % респондентів шукають у мережі нову інформацію, 43 % грають у мережеві ігри, 15 % спілкуються з друзями в чаті або за допомогою електронної пошти, 7 % качають художні та мультфільми, музику, нові ігри тощо.

Цікавим, на нашу думку, є факт, що 98 % учнів четвертого класу, незалежно від того, працюють вони в Інтернеті чи ні, люблять читати. Отже, в цей віковий період ми не можемо говорити про те, що комп'ютерні ігри чи Інтернет виявляються для молодших школярів більш привабливими, ніж читання, відвертають дітей від традиційних цінностей, національної культури.

Несподіваними для нас виявилися дані, що 82 % дітей почали працювати з комп'ютером за допомогою батьків, старших братів чи сестер, друзів. Тільки 18 % познайомились з ним на уроках курсу “Сходинки до інформатики” в початковій школі. Отже, роль учителя в процесі ознайомлення молодших школярів із сучасною технікою, на жаль, опосередкована. Саме тому, робота з батьками з проблем ознайомлення дітей з інформаційно-комунікаційними технологіями та безпекою у Всесвітній мережі – перспективний напрям роботи вчителя початкових класів. Зазначаємо, що значущість ролі вчителя в сільських школах кардинально протилежна (34 % – батьки й друзі, 66 % – учителі).

На запитання «Скільки часу ти проводиш в Інтернеті?» більше половини дітей (53 %) зазначили від 15 до 30 хв. щоденно, 15 % – до 1 год., поодинокі відповіді викликають занепокоєння. Наприклад, Микола П. у Всесвітній мережі буває до трьох годин щодня, а Сергійко В. ніколи не вимикає Інтернет, працює в ньому кожної вільної хвилини. Обидва хлопці майже не бувають на свіжому повітрі, хоча люблять читати й добре вчаться. В останніх двох випадках наявні певні ознаки інтернет-адикції, спостерігається бажання дітей замінити реальний світ на віртуальний, що потребує системного втручання психолога. На жаль, нова технологія неконтактної інформаційної взаємодії, так звана «віртуальна реальність», яка створює за допомогою мультимедійного середовища ілюзію присутності в реальному світі в стереоскопічно представленому у віртуальності, є особливо популярною серед молодших школярів, особливо тих, хто обділений увагою батьків, друзів, учителів, адже в таких системах безперервно підтримується ілюзія місця знаходження користувача серед об'єктів віртуального світу. Це вкрай небезпечне явище.

Нас також цікавило, якими інтернет-ресурсами молодші школярі користуються найчастіше, на яких сайтах бувають. Більшість дітей вказали російські інтернет-ресурси, зокрема “Контакт”, “Однокласники” тощо, пошукові системи. На жаль, майже ніхто з учнів не назвав дитячі сайти, як українські, так і російські.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують думку, що сьогодні в початковій школі зустрічаються тільки поодинокі прояви інтернет-адикції в молодших школярів. Зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних

технологій і спрощенню доступу до Всесвітньої мережі ці дані будуть змінюватися в бік погіршення, а значить, треба скоординувати дії всіх суб'єктів освітнього процесу (учнів, учителів, батьків та ін.) щодо попередження інтернет-залежності в дітей 6-10 років.

Перспективи подальшої роботи з молодшими школярами щодо запобігання інтернет-адикції ми бачимо у:

- формуванні понять про складові інформаційні ресурси суспільства;
- ознайомленні вчителів початкових класів з основними типами інформаційно-пошукових завдань та алгоритмами їх вирішення;
- розвитку комплексу навчально-інформаційних умінь і навичок молодших школярів;
- ознайомленні всіх учасників освітнього процесу з прийомами аналітико-синтетичної переробки джерел інформації;
- розширенні досвіду здійснення різних видів діяльності: пізнавальної, навчальної, ігрової, проєктувальної, дослідної тощо;
- оволодінні комп'ютерною грамотністю, новими інформаційними й мультимедійними технологіями;
- формуванні здатності критичного ставлення до інформації;
- ознайомленні з напрямками використання Всесвітньої комп'ютерної мережі тощо.

Таким чином, все вищезазначене засвідчує, що проблема впливу Інтернет-середовища на особистість молодшого школяра – одна з найактуальніших у сучасній педагогіці та психології. Об'єктивна складність цієї проблеми зумовлена розгалуженою структурою, ймовірнісним характером кінцевого результату, відсутністю системи вимірювання результативності.

Суб'єктивна складність зумовлена різноманітними точками зору дослідників на розкриття сутності поняття “Інтернет-середовище”, суперечливими, навіть кардинально протилежними підходами до його аналізу, хаотичністю у визначенні змісту, організаційно-педагогічних умов та відбору форм і методів.

Дослідження реального стану проблеми засвідчує необхідність цілеспрямованої роботи щодо формування у свідомості учнів єдиної інформаційної картини світу, операційного стилю мислення, комп'ютерної інтуїції поряд з формуванням духовних цінностей, вихованням всебічно розвиненої особистості.

Література:

1. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – 3-е изд., доп. и перераб. – СПб : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 672 с.
2. Большая психологическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
3. Вакулич Т. М. Психологічні чинники запобігання Інтернет-залежності підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Т. М. Вакулич. – К., 2006. – 19 с.
4. Войсунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета / А. Е. Войсунский // Психол. журн. – 2004. – № 1. – С.90-100.
5. Дрепа М.И. Психологическая профилактика Интернет-зависимости у студентов : автореф. дис. на соискание наук. степени канд. пс. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / М.И. Дрепа. – Пятигорск, 2010. – 21 с.
6. Елфимов М. Интернет как среда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elfimov.com/info/web_media.html
7. Компанцева Л. Ф. Интернет-комунікація : когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. : 10.02.02 / Л. Ф. Компанцева. – К. : 2007. – 36 с.
8. Кущенко О. С. Формування культури Інтернет-комунікації майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 / О. С. Кущенко. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
9. Пиголенко І. В. Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ “КПІ”) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.10 / І. В. Пиголенко. – К., 2007. – 20 с.
10. Посохова В. В. Соціально-психологічні особливості формування життєвих планів Інтернет-залежної молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / В. В. Посохова. – К., 2006. – 20 с.
11. Словарь русского языка в 4 томах / АН СССР, Ин-т рус. яз.; [под ред. А. П. Евгеньевой]. – 3-е., изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1985–1988. – Т. 4. – 1988. – 800 с.
12. Фатунова В. М. Інтернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / В. М. Фатунова. – К., 2004. – 21с.